

SZÉKELY MELINDA

Plinius Indiáról

Plinius Maior (Kr. u. 23/24–79), római tudós és katona tevékeny életének jelentős részét a tudománynak szentelte. Számos művéből azonban csak a harminchét könyvből álló *Naturalis Historia*, az első átfogó latin nyelvű enciklopédia maradt fenn. A 3–6. könyvekben a szerző az emberről és környezetéről gyűjti össze kora tudáskincsét: a földrajzi leírások (folyókák, tavak, tengerek, éghajlat, növény- és állatvilág felsorolása) közben országok, népek történelme és kultúrája elevenedik meg. A 6. könyvben Plinius egy egész fejezetet szentelt Indiának és Srí Lankának, tükrözve, hogy a Kr. e. 1–Kr. u. 1. századokban a távoli Kelettel megélenkülő kereskedelmi kapcsolatok India felé fordították a figyelmet. A terület kiemelt fontosságát jelöli, hogy India és az Indiából képzett névalakok az egész műben több mint kétszázhuszszor fordulnak elő, míg például Egyiptomról csak ötvenkét bejegyzés készült.

India északnyugati részéről az első tudósítások a görög irodalomban már a Kr. e. 6. század során megjelennek. Ebből a századból maradtak fenn töredékek karyandai Skylax hadseregparancsnok munkáiból, hasonló jellegűek az 5–4. századi knidosi Ktésiasz perzsa udvari orvos műveiből maradt részletek. Nagy Sándor észak-indiai hadjárata (Kr. e. 327–324) tovább gazdagította a Nyugat irodalmi ismereteit Indiáról. Krétai Nearchos és astypalaiiai Onésikritos flottaparancsnok az indiai faunáról, flóráról, éghajlatról, földrajzról, etnográfiai és vallásról írtak feljegyzéseket. A korai hellénizmus idején Megasthenész készítette az ókor talán legmértvadászból szóló könyvét. A szerző Seleukida diplomata volt Pátaliputrában, az első indiai nagybirodalom fővárosában. A Kr. e. 3. század elején I. Antiochos Sótér ptalimai Daimachost, a Kr. e. 3. század közepén II. Ptolemaiosz Philadelphos Dionysioszt küldte követként Indiába, akik által a görög Nyugat két vagy három Maurja-uralkodóval tartott kapcsolatot, Megasthenész révén Csandraguptával, Daimachos és Dionysiosz révén Binduszarával és talán Asóka királlyal is.¹ Patroklész, I. Seleukos Nikatör hajóhadának parancsnoka beutazta Belső-Ázsiát, Észak- és Dél-Indiát, valamint tudósított Srí Lankáról is. A hellénizmus fénykorától kezdve az Észak-Indiával való tengeri kereskedelem megélenkül. A hajózás megkönnyítésére a következő századokban logisztikai feljegyzések és kereskedelemmel kapcsolatos kézikönyvek kerültek forgalomba, ezek közül fennmaradt a Kr. u. 1. századi *Periplus Maris Erythraei*.² Jelentősek Diodorus Siculus (Kr. e. 1. század) és kortársa, Alexander Polyhistor munkái (utóbbi Indiát kultúrtörténeti szempontból vizsgálta, de csak töredékek maradtak fenn művéből), valamint Strabón geográfiai műve. A római írók közül az Augustus-kori Pompeius Trogus és a filozófus Seneca írt Indiáról (*De situ Indiae*), az utóbbi munka azonban elveszett.

¹ Vö. Wojtilla Gyula: *A mesés India*. Budapest, 1998. 89–107.

² Casson, L.: *The Periplus Maris Erythraei*. Princeton, 1989. Magyarul: *A Vörös-tenger körülhajó-zása Alexandriától Indiáig*. Fordította, bevezette, az összekötő szövegeket és a jegyzeteket írta: W. Salgó Ágnes. AETAS, 11. (1996) 4. sz. 97–110.

A rómaiak és az indiaiak közötti első közvetlen kapcsolat északi közvetítéssel jött létre. A források alapján a Kr. e. 60-as években a kelta *boiusok* királya néhány indiait ajándékozott Q. Metellus Celernek, amikor az *consul*ként Galliában intézte üzleti ügyeit (Mela 3, 5, 44/45; 9, 90; Corn. Nep. frg. 47, Plin. 2, 67, 170; Mart. Cap. 6, 621). Arra a kérdésre, hogy honnan származtak ezek az emberek, a források különböző magyarázatot adnak. Plinius és Martianus Capella Nepos nyomán hajótörött indiai kereskedőknek nevezi őket. A szakirodalomban azonban máig vitatott kérdés az eredetük.³

A római irodalomban Augustus korától gyakori az Indiára történő utalás (Verg. *Aen.* 6, 792–795; 9, 30–32; Verg. *Georg.* 1, 56–57; 2, 116–117; 4, 292; Hor. *Ep.* 1, 1, 45–46; Liv. 37, 39, 13; Ov. *Metam.* 2, 248–249; 15, 413; Am. 2, 6, 1; *Trist.* 5, 3, 21–24). A Kr. u. 1. századból Seneca, Lucanus, Martialis, Statius, Iuvenalis, Valerius Maximus, Pomponius Mela, Curtius Rufus és Plinius Maior műveiben olvashatunk Indiáról. Az Augustus-kori források (RGDA 31, 1; Suet. *Aug.* 21, 6; Strab. 15, 1, 73) követi kapcsolatokra utalnak. Strabón leírja, hogy Nikolaos Damaskénos Antiokheában Augustushoz jövő indiai követekkel találkozott, akik állatbőrre írt görög nyelvű levelet és különleges ajándékokat hoztak Póros királytól (Strab. 15, 1, 73). Plinius *Naturalis Historia* című művében Claudius császársága alatt Taprobané szigetéről érkezett követekről tudósít (Plin. 6, 24, 84–91).

A távoli, keleti területekről egymásnak ellentmondó, megbízhatatlan adatok jutottak el a Birodalomba. Strabón Indiáról szóló beszámolójában óvatosságra int, mivel a terület nagyon messze van, és a rómaiak közül csak nagyon kevesen jutottak el oda. Úgy véli, hogy akik látták Indiát, azok is csak egyes részeit ismerték meg, és a legtöbben csak hallomásból beszélnek róla (Strab. 15, 1, 2).⁴ Műve egy másik részében kijelenti: azok, akik eddig Indiáról írtak, majdnem valamennyien füllentettek (Strab. 2, 1, 9). Plinius Strabónhoz hasonlóan hihetetlen adatokat is említ Indiáról (Plin. 6, 21, 59), egyes népeiről, növényi termékeiről, állatairól szinte mesés leírást adva (Plin. 6, 23, 79). Művének értéke azonban, hogy összegyűjtötte a görög–római munkákban elérhető adatokat, valamint felhasználta korának új, személyes tapasztalatokon nyugvó ismereteit, a követek és a kereskedők beszámolóit is, így rögzítve korának tudáskincsét. A *Naturalis Historia* jelentőségét mutatja, hogy a következő évszázadokban Plinius műve az Indiáról szóló leírások elsődleges forrásaként szolgált.

Plinius művének Indiára vonatkozó részletének fordítása a *Sammlung Tusculum* szövegkiadása alapján készült.⁵ A szöveg értelmezéséhez és a jegyzetekhez ezen kívül felhasználtam a *Budé*-sorozat megfelelő kötetét (André – Filliozat 1980) és Conte (1982) munkáját.⁶ A fordítás során a személyneveket, földrajzi neveket, mértékegységeket a szerző által használt latin alakjukban hagytam, a jegyzetben ezekhez magyarázatot fűztem. Köszönettel tartozom Gesztelyi Tamásnak és Tar Ibolyának a fordításhoz fűzött hasznos tanácsaikért.

³ Schwarz, F. F.: *Magna India Pliniana: Zur Berichtsweise in der naturalis historia*. Wiener Studien, 108. (1995) 445–446.; vö. Bengston, H.: Q. Caecilius Metellus Celer (cos. 60) und die Inder. *Historia*, 3. (1954) 229–236.

⁴ Vö. Puskás, Ildikó: *Strabo and his Sources on India*. Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Historica, 26. Budapest, 1993. 59–73.

⁵ C. Plinius Secundus d. A.: *Naturkunde. VI. Geographie: Asien*. Hg. von K. Brodersen. München, 1996.

⁶ Pline, L'Ancien: *Histoire Naturelle, Livre VI*, Texte établi, traduit et commenté par J. André et J. Filliozat. Paris, 1980.; Gaio Plinio Secundo: *Storia naturale*. Ed. (trad. e. note) G. B. Conte. Torino, 1982.

Plinius: *Naturalis Historia* 6, 21, 56 – 6, 23, 80.

6, 21, 56. De ahonnan már biztosan ismerik a népeket, ott emelkedik a *Hemodus*⁷ hegység, és ott kezdődik az indiaiak népe, amely nemcsak a Keleti-tengernél⁸ él, hanem a délinél is, amelyet mi Indiai-nak⁹ nevezünk. Az a rész, amely keletre néz, egyenes vonalban terjed a kanyarulatig; az Indiai-tengertől kezdve a hosszúsága 1875 mérföld,¹⁰ azután attól a helytől, ahonnan dél felé kanyarodik, *Eratosthenes*¹¹ szerint 2475 mérföld,¹² egészen az Indus folyóig,¹³ amely India nyugati határa.

57. Több szerző azonban az egész terület hosszát egy vitorlás hajóval tett 40 napi és éjszakai utazásban határozta meg, és északról dél felé 2850 mérföldben.¹⁴ *Agrippa*¹⁵ a hosszúságát 3300,¹⁶ a szélességét 1300 mérföldben¹⁷ adta meg. *Posidonius*¹⁸ meghatározta a méreteit északkeletről délkeletre, szembeállítva az északnyugattól délnyugatig mért Galliával, és megadta, hogy egész Indiában az uralkodó szél a *Favonius*¹⁹; így biztosan állította, hogy a szél nagyon egészségesé teszi a vidéket.

58. Ott más az égbolt, és másként kelnek fel a csillagok; kétszer van nyár, és kétszer aratnak évente,²⁰ közöttük van a tél; a passzátszelek²¹ miatt enyhe szellők fújnak, amikor

⁷ *Hemodus* – a Himálaja hegylánc keleti része; *Hemodes*, *Emodus* névalakokban is előfordul; a név jelentése: havas hegység.

⁸ Keleti-tenger – lat. *mare Eoum*, *oceanus Eous*; az ókori világszemlélet szerint a lakott világ keleti határa; vö. Plin. 6, 53; vö. Cat. 11, 2–4.

⁹ Indiai-tenger – lat. *mare Indicum*, *mare Meridianum*, *oceanus Indicus*; vö. Plin. 6, 33; Mela 3, 61: *India non Eoo tantum adposita pelago, sed et ei quod ad meridiem spectans Indicum diximus*; Solin. 52, 1; Mart. Cap. 6, 694.

¹⁰ A római mérföld (*mille passuum*) 1480 méter. 1875 mérföld – 2775 kilométer.

¹¹ *Eratosthenes* – Eratosthenész (Cyrene Kr. e. 282 k. – 202 k.) görög tudós, matematikus, geográfus. Földrajzi kérdésekben Anaximandrosra, Hékataiosra és Nagy Sándor hadjáratának kísérőire támaszkodott. Becslése eltér a korábban élt Megasthenész véleményétől. Ennek oka, hogy a szerzők különbözőképpen becsülték a *stadium/stadion* nagyságát (157,5–173,3 méter). Vö. Plin. 6, 3.

¹² 2475 mérföld – 3663 kilométer.

¹³ *Indus* – India leghosszabb folyama, a szanszkrit forrásokban *Szindhu* (jelentése 'folyó') a neve; erről a folyóról kapta India a nevét. Vö. Plin. 6, 48.

¹⁴ 2850 mérföld – 4218 kilométer. A kelet-nyugati kiterjedést ókori eszközökkel nem lehetett pontosan meghatározni, ezért inkább az utazás idejére vonatkozó adatokat használtak. Mela adata eltérő, nem 40, hanem 60 napot ad meg: *quantum per sexaginta dies noctesque velificantibus cursus est* (Mela 3, 61).

¹⁵ *Agrippa* – *Marcus Vipsanius Agrippa* (Kr. e. 64–63 – Kr. e. 12) római államférfi, Augustus kitűnő hadvezére és jó barátja. Íróként is működött, földrajzi kommentárjai jelentősek. A Római Birodalom általa vezetett felmérése szolgált alapul egy nyilvánosan felállított világtérképhez, amely a *Tabula Peutingeriana* mintája lett.

¹⁶ 3300 mérföld – 4884 kilométer.

¹⁷ 1300 mérföld – 1924 kilométer.

¹⁸ *Posidonius* – *Poseidonius*, Poseidónios (Syria, Kr. e. 135 k. – Athén, Kr. e. 51 k.) hellénisztikus filozófus, történetíró, geográfus és csillagász.

¹⁹ *Favonius* – enyhe nyugati szél; vö. Plin. 2, 121; Solin. 52, 1: *Favonii spiritu saluberrima ... Hanc Posidonius adversam Galliae statuit*.

²⁰ A rizst kétszer aratták, ezért gondolták úgy, hogy Indiában kétszer van nyár. Vö. Solin. 51, 1: *In anno bis aestatem habet, bis legit frugem, vice hiemis etesias patitur*; Mart. Cap. 6, 694: *salubris favonii vegetabilibus flabris vegetatur bisque frugem metit. Pro hieme etesias perfert*; Isid. Orig. 14, 3, 6: *Terra Indiae favonii spiritu saluberrima in anno bis metit fruges; vice hiemis etesias patitur*.

nálunk tél van, és a tenger hajózható.²² Annyi népe és városa van, hogy meg sem lehet számlálni valamennyit. Mindez nemcsak Nagy Sándor²³ serege és királyi utódai révén juttott tudomásunkra – *Seleucus*²⁴ és *Antiochus*,²⁵ valamint a hajóhaduk élén álló *Patrocles*²⁶ körülhajózták még a *Hyrcañiai*²⁷ és a Kaszpi-tengert is –, hanem más görög szerzők révén is, akik az indiai királyoknál tartózkodtak, így az ott élő népek erejéről is tudósítottak, mint *Megasthenes*²⁸ és *Dionysius*,²⁹ utóbbit *Philadelphus*³⁰ kifejezetten e célból küldte oda.

59. Azonban itt nincs helye aprólékos vizsgálatnak, annyira eltérőek és nehezen hihetőek az adatok.³¹ Nagy Sándor kísérői az általa legyőzött Indiáról azt írták, hogy 5000 városuk van, egyik sem kisebb Kósnál,³² és 9000 törzs él ott.³³ Azt állították, hogy India az összes szárazföld egyharmad részét kiteszi,³⁴ és hogy lakossága megszámlálhatatlan, ami nagyon valószínű feltételezés, mivel az indiaiak szinte az egyetlen nép, amely sohasem vándorolt a határokon túlra.³⁵ *Liber Patertől*³⁶ kezdve Nagy Sándorig 153 királyuk volt, 6451 évig és három hónapig uralkodtak.³⁷

²¹ Passzátszelek – lat. *etesiae, -arum* f; vö. Strab. 15, 1, 17; Arr. *Anab.* 6, 25, 4.

²² A rómaiak számára fontos megjegyzés, mivel a Mediterráneumban a téli hónapokban nem hajóztak.

²³ Nagy Sándor – Alexandros Megas (Pella, Kr. e. 356 – Babilon, Kr. e. 323) makedón király. Kr. e. 327-ben vezette hadjáratát Indiába, átkelt az Induson is. Kr. e. 325-ben csapatainak kimerültsége és zendülései végül visszatérésre kényszerítették. Vö. Solin. 52, 2: *Nam Alexandri Magni armis comperta et aliorum postmodum regum diligentia peragrata penitus cognitioni nostrae addicta est.*

²⁴ *Seleucus* – I. Seleukos Nikatör (Kr. e. 356 k. – Kr. e. 281/280), 305-től uralkodott. Nagy Sándor hadvezére, a Szeleukida Birodalom megalapítója. Az uralkodó aktív kapcsolatban állt a Maurjakkal, Megasthenés nevű követe rendszeresen megfordult Csandragupta udvarában. Vö. Plin. 6, 31.

²⁵ *Antiochus* – I. Antiochos Sótér (megmentő) (Kr. e. 324 – Kr. e. 261), szír király, I. Seleukos Nikatör fia.

²⁶ *Patrocles* – I. Seleukos Nikatör flottájának parancsnoka. Azt a megbízást kapta, hogy a Kaszpi-tenger partját térképezze fel. Kr. e. 285–282 között végighajózott a keleti parton, és talán elért az Oxus folyó torkolatáig is.

²⁷ *Hyrcañiai* tenger – lat. *mare Hyrcanium*, vagy más néven Kaszpi-tenger (*mare Caspium*); vö. Plin. 6, 15.

²⁸ *Megasthenes* – Megasthenés, ión származású etnográfus és geográfus, aki I. Seleukos Nikatör követeként Kr. e. 303 – Kr. e. 292 között többször megfordult Indiában Csandragupta udvarában. Indiké (Indiai történet) című munkája a Maurja-kor egyik legjobb forrása. Megasthenés műve Arrianos elsődleges forrása volt. Vö. Solin. 52, 3: *Megasthenes sane apud Indicos reges aliquantisper moratus res Indicas scripsit ut fidem, quam oculis subiecerat, memoriae daret. Dionysius quoque, et ipse a Philadelpho rege spectator missus gratis periclitandae veritatis paria prodidit.*

²⁹ *Dionysius* – II. Ptolemaios Philadelphos követe.

³⁰ *Philadelphus* – II. Ptolemaios Philadelphos (Kr. e. 285 – Kr. e. 246) egyiptomi uralkodó, aki követekeket küldött Indiába és fogadta az Asóka által küldött buddhista hittérítőket.

³¹ Vö. Strab. 15, 1, 2.

³² Vitatott adat. Detlefsen (1866) szerint: *MM minus*, ezt követi Rackham (1942). Detlefsen (1904) és Mayhoff (1906) szerint: *Coo minus*. André, Filliozat és a *Tusculum* az utóbbi változatot fogadták el. Vö. Strab. 15, 1, 3. A Kóshoz hasonlítás oka, hogy Nagy Sándor egyik görög útítárs szerzője ebből a városból származott.

³³ Vitatott adat. Egyes szövegkiadásokban kilenc törzs szerepel, Detlefsen (1866) kilencezer törzset javasol. André, Filliozat és a *Tusculum* az utóbbi véleményt fogadták el.

³⁴ Vö. Onésikritos (FGrHist 134 F 6); Arr. *Ind.* 3, 6.

³⁵ Vö. Arr. *Ind.* 9, 9.

60. A folyók csodálatosan nagyok.³⁸ Azt mesélik, hogy Nagy Sándor az Induson hajózva egy nap sem tett meg 600 *stadium*nál³⁹ kevesebbet, mégsem tudta elérni a folyó torkolatát csak öt hónap és néhány nap elteltével,⁴⁰ pedig bizonyos, hogy az Indus kisebb, mint a Gangesz.⁴¹ *Seneca*,⁴² aki a mi írónk közül beszámolót készített Indiáról, 60 folyót és 118 törzset írt le. Hasonló fáradságos munka lenne megszámlálni hegyeit is. Egy hosszú, folytonos láncot alkot az *Imavus*,⁴³ a *Hemodus*, a *Paropanisus*⁴⁴ és a *Caucasus*-hegy,⁴⁵ amelyekről az egész terület egy hatalmas, Egyiptomhoz hasonló síkságba lejt.

61. De, hogy a földrajzi leírásokat megértsük, Nagy Sándor nyomdokait kell követnünk. *Diognetus* és *Baeton*,⁴⁶ hadjáratának mérnökei azt írták, hogy a Kaszpi-kaputól⁴⁷ a *parthusok Hecatompylos*⁴⁸ városáig a távolság annyi mérföld, amennyit fentebb már elmondtunk.⁴⁹ Innen az *ariusok*⁵⁰ *Alexandria*⁵¹ nevű városáig, amelyet a király maga alapított, 575 mérföld,⁵² a *drangeusok*⁵³ *Prophthasia*⁵⁴ nevű városáig 199 mérföld,⁵⁵ az *arachosiusok*⁵⁶

³⁶ *Liber Pater* – a termékenység ősi latin istene, később azonosították *Bacchussal*. Bacchos vagy Dionysos a szőlő, a bor, a mámor istene a görög mitológiában, Zeus és Semelé fia. Diadalmenete egészen Indiáig vitte őt. Az Indiába érkezők a Siva tiszteletére rendezett ünnepeket, a vallási szertartásokban a mámor szerepét hasonlóknak látták a Bakkhanáliákhoz, és ezért úgy vélték, hogy Dionysos járt Indiában, ott meghonosította a szőlőt, a bortermelést. Vö. Plin. 6, 49.

³⁷ 153 király – vö. Megasthenés (FGrHist 715 F 14); Arr. *Ind.* 9, 9. Az évek száma történelmileg helytelen adat, talán Senecától származik; vö. Plin. 6, 60.

³⁸ Vö. Arr. *Ind.* 4, 13.

³⁹ A *stadion/stadium* görög hossz mérték, amely koronként, szerzőnként és területenként eltérő hosszúságot jelölt. A rómaiak, így Plinius is, 185 méterként használták. 600 *stadium* – 111 kilométer.

⁴⁰ Nagy Sándor Kr. e. 325. februártól júliusig hajózott az Induson.

⁴¹ Gangesz – a legszentebb folyó Indiában, szanszkrit *Gangá*. Plinius megállapítása téves, a Gangesz kétszáz kilométerrel rövidebb az Indusnál, de abban az időben a folyó igazi hosszúságát nem ismerhették.

⁴² *Seneca* – L. Annaeus Seneca (Kr. e. 4 – Kr. u. 65) római államférfi, filozófus és író. Indiáról készült munkája elveszett.

⁴³ *Imavus* – gör. *Imaos* (Arr. *Ind.* 2, 3), a régiéknél az India északi határán végighúzódó hegység nyugati részét jelentette. Az *Imavus* és a *Hemodus* a mai Himálaja részei.

⁴⁴ *Paropanisus* – más néven *Paropamisus*, Belső-Ázsia hegysége, ma a Hindukus része; vö. Plin. 6, 48.

⁴⁵ *Caucasus* – az indiai Caucasus-hegység, ma a Hindukus része; vö. Plin. 6, 14.

⁴⁶ *Diognetus* és *Baeton* – Nagy Sándor felderítő csapatának tagjai. Jelentéseiket Strabón felhasználta földrajzi munkáiban, Eratosthenés is ismerte ezeket.

⁴⁷ Kaszpi-kapu – lat. *Caspiae portae*; az arméniai határhegység szorososa; vö. Plin. 6, 40.

⁴⁸ *Hecatompylos* – Parthia fővárosa, 1260 *stadiumra* (233 kilométer) északkeleti irányban a Kaszpi-kaputól. Görög neve onnan eredt, hogy sok országút találkozott a "száz-kapus" városnál, vö. Strab. 11, 514; Curt. Ruf. 6, 6; Plin. 6, 44.

⁴⁹ Vö. Plin. 6, 44.

⁵⁰ *Ariusok* – lat. *Arii*, a perzsa birodalom *Aria* nevű provinciájának lakói.

⁵¹ *Alexandria* – Nagy Sándor Kr. e. 330-ban alapította *Artakoanánál*; vö. Plin. 6, 93. Leggyakrabban *Alexandreia Areios* néven emlegetik; ma Herat Afganisztánban.

⁵² 575 mérföld – 851 kilométer.

⁵³ *Drangeusok* – lat. *Drangae*. *Drangiana* (*Arianában* levő satrapia) lakói; vö. Plin. 6, 94.

⁵⁴ *Prophthasia* – város a *drangeusok* területén; vö. Strab. 11, 8, 9. Ma Farah Afganisztánban.

⁵⁵ 199 mérföld – 294,25 kilométer.

⁵⁶ *Arachosiusok* – *Arachosia* perzsa tartomány lakói.

városáig 565 mérföld,⁵⁷ *Ortopanus*ig⁵⁸ 175 mérföld,⁵⁹ és innen Nagy Sándor városáig⁶⁰ 50 mérföld⁶¹ a távolság.

62. Néhány példányban azonban eltérő számokat találunk.⁶² Erről a városról azt állítják, hogy közvetlenül a *Caucasus*-hegy lábánál fekszik; ettől a *Cophes* folyóig⁶³ és az indiaiak *Peucolatis*⁶⁴ városáig 237 mérföld⁶⁵ a távolság, onnan az Indus folyóig és *Taxilla*⁶⁶ városig 60 mérföld,⁶⁷ a híres *Hydaspes*⁶⁸ folyóig 120 mérföld,⁶⁹ a nem kevésbé nevezetes *Hypasis*⁷⁰ folyóig pedig 390 mérföld.⁷¹ Ez volt Nagy Sándor hadjáratainak a végpontja,⁷² bár átkelt a folyón, és oltárokat⁷³ állított a túlsó parton is. A király levelei összhangban állnak ezekkel a megállapításokkal.

63. A többi részről *Seleucus Nicator* felfedezőútjai⁷⁴ alapján értesülünk: a *Sydrus*ig⁷⁵ 169 mérföld,⁷⁶ a *Iomanes*⁷⁷ folyóig ugyanannyi – néhány példány 5 mérföldet⁷⁸ még hozzáad –, ezután a Gangeszig 112 és fél mérföld,⁷⁹ a *Rhodaphas*ig⁸⁰ 569 mérföld⁸¹ – mások 325 mérföldet⁸² adnak meg ehhez a távolsághoz –, *Callinipaza*⁸³ városáig 167 és fél mér-

⁵⁷ 565 mérföld – 836,25 kilométer.

⁵⁸ *Ortopanus* – vö. Strab. 11, 6, 91; Amm. Marc. 23, 6, 70 (*Ortopana*); nem teljesen azonosított hely a mai Shar-i-Ghululánál Kabul közelében.

⁵⁹ 175 mérföld – 259 kilométer.

⁶⁰ Nagy Sándor Kr. 330–329-ben alapította a várost; nem teljesen azonosított hely a Kaukázusnál. Vö. Arr. *Anab.* 3, 28, 4; Strab. 15, 2, 10; a mai Begramnál.

⁶¹ 50 mérföld – 74 kilométer.

⁶² Vö. Plin. 6, 61.

⁶³ *Cophes* – az Indus jobboldali mellékfolyói közül a legjelentősebb; vö. Arr. *Ind.* 1, 1 (*Kophen*); ma Kabul.

⁶⁴ *Peucolatis* – ókori kikötőhely; vö. Strab. 15, 1, 27 (*Peukolaitis*); Arr. *Anab.* 4, 22, 7 (*Peukelaotis*) és *Ind.* 1, 8 (*Peukolaitis*); Ptol. 7, 1, 44 (*Poklaeis*); valószínűleg a mai Peshawar közelében található.

⁶⁵ 237 mérföld – 350,75 kilométer.

⁶⁶ *Taxilla* – fontos gazdasági, kulturális központ észak-nyugat Indiában a kelet-nyugati kereskedelem útján. Vö. Strab. 15, 1, 17 (*Taxila*); ma Bir.

⁶⁷ 60 mérföld – 88,75 kilométer.

⁶⁸ *Hydaspes* – az Indus baloldali mellékfolyója; vö. Plin. 6, 71; Arr. *Anab.* 5, 3, 6 és *Ind.* 4, 9; Ptol. 7, 1, 26 (*Bidaspes*); ma Jhelum.

⁶⁹ 120 mérföld – 177,50 kilométer.

⁷⁰ *Hypasis* – a Sydrus jobboldali mellékfolyója, vö. Plin. 6, 71; 2, 183; Arr. *Ind.* 2, 8 (*Hyphasis*); Curt. *Ruf.* 9, 1, 35 (*Hypasis*); Ptol. 7, 1, 26 (*Bibasis*); ma Beas.

⁷¹ 390 mérföld – 577,25 kilométer.

⁷² Vö. Strab. 3, 5, 4 és 15, 1, 27.

⁷³ Vö. Plin. 6, 49; 6, 110; Curtius Rufus (9, 3, 19) azt állítja, hogy Nagy Sándor két oltárt állított itt, Diodorus (17, 95, 1) viszont két isten tiszteletére állított oltárt említ.

⁷⁴ I. Seleukos Nikátor Kr. e. 311–304 között járt ezen a területen. Vö. Strab. 15, 2, 9; Iustin. 15, 4.

⁷⁵ *Sydrus* – folyó Indiában, ma Sutlej.

⁷⁶ 169 mérföld – 250,25 kilométer.

⁷⁷ *Iomanes* – a Gangesz legnagyobb mellékfolyója; vö. Plin. 6, 69; 6, 73; Strab. 15, 1, 72 (*Oidanes*); Arr. *Ind.* 8, 5 (*Iobares*); Ptol. 7, 1, 29 és 42 (*Diamounas*); ma Yamuna.

⁷⁸ 5 mérföld – 7,5 kilométer.

⁷⁹ 112 és fél mérföld – 166,5 kilométer.

⁸⁰ *Rodaphas* – csak itt megnevezett folyó, nem azonosított.

⁸¹ 569 mérföld – 842,25 kilométer.

⁸² 325 mérföld – 481 kilométer.

⁸³ *Callinipaza* – csak itt említett város a Gangesz vidékén.

föld,⁸⁴ mások szerint 265 mérföld.⁸⁵ Ezután a *Iomanes* és a Gangesz összefolyásáig 625 mérföld⁸⁶ – a legtöbben hozzáadnak még 13 és fél mérföldet⁸⁷ –, *Palibothra*⁸⁸ városáig 425 mérföld,⁸⁹ és a Gangesz torkolatáig 637 és fél mérföld⁹⁰ a távolság.

64. Az említésre méltó törzsek a *Hemodus* hegységtől kezdve – amelynek a nyúlványát *Imaus*nak hívják, ez a helyi lakók nyelvén havasat jelent –, a következők: az *isarusok*, a *cosirusok*, az *izusok*, és a hegygerinceken a *chirotosagusok*,⁹¹ majd a *bragmaneusok*,⁹² a név számos törzset jelöl, közöttük a *mactocalingeusok*at is.⁹³ Folyóik a *Prinas*⁹⁴ és a *Cainnas*,⁹⁵ az utóbbi a Gangeszbe ömlik, mindkettő hajózható. A tengerhez legközelebb a *calingeusok*⁹⁶ népe él, és feljebb a *mandeusok*,⁹⁷ a *mallusok*,⁹⁸ hegyük a *Mallus*, területüket a Gangesz határolja.

6, 22, 65. Néhányan úgy tartják, hogy a Gangesz ismeretlen forrásból ered, mint a Nílus, és hogy a szomszédos területeket is ugyanolyan módon öntözi, de mások azt mondják, hogy a *Scythiai*-hegyekben ered;⁹⁹ 19 mellékfolyója van,¹⁰⁰ amelyek közül a már említettek kivül¹⁰¹ hajózható a *Crenacca*,¹⁰² az *Eramnombovas*,¹⁰³ a *Casuagus*¹⁰⁴ és a *Sonus*. Mások azt állítják, hogy nagy robajjal tör ki már a forrásainál,¹⁰⁵ és azután kőszirteken és sziklákön át zuhog alá, majd amint először egy szelíd síksághoz ér, megpihen egy tóban. Innen lassú áramlással folyik tovább, a legkeskenyebb részen 8 mérföld,¹⁰⁶ átlagosan 100 *sta-*

⁸⁴ 167 és fél mérföld – 248 kilométer.

⁸⁵ 265 mérföld – 392,25 kilométer.

⁸⁶ 625 mérföld – 925 kilométer. A *Iomanes* és a Gangesz összefolyása a mai Allahabad.

⁸⁷ 13 és fél mérföld – 20 kilométer.

⁸⁸ *Phalibothra* – a *prasiusok* fővárosa; vö. Plin. 6, 68; Strab. 15, 1, 36; Arr. *Ind.* 10, 5–7; szanszkrit Pátaliputra; a mai Patna.

⁸⁹ 425 mérföld – 629 kilométer.

⁹⁰ 637 és fél mérföld – 943,5 kilométer.

⁹¹ *Isarusok*, *cosirusok*, *izusok*, *chirotosagusok* – csak itt megnevezett törzsek.

⁹² *Bragmaneusok* – vö. Ptol. 7, 1, 74 (*Brachmanai mágoi*); Arr. *Anab.* 6, 7, 4.

⁹³ *Mactocalingeusok* – csak itt említett törzs.

⁹⁴ *Prinas* – csak itt megnevezett folyó, nem azonosított.

⁹⁵ *Cainnas* – a Gangesz hajózható mellékfolyója; vö. Arr. *Ind.* 4, 3; talán a mai Ken.

⁹⁶ *Calingeusok* – indiai törzs, fővárosuk *Pertalis*; vö. Plin. 6, 65.

⁹⁷ *Mandeusok* – csak itt említett indiai törzs; talán a Ptolemaios (7, 1, 72) által megnevezett *Mandalai*.

⁹⁸ *Mallusok* – indiai törzs, vö. Arr. *Ind.* 4, 10; 19, 8.

⁹⁹ Vö. Strab. 15, 1, 72; Mela 3, 68: *Ille multis fontibus in Hemodo monte conceptus; Solin. 52, 6: Gangen quidam fontibus incertis nasci et Nili modo exultare contendunt; alii volunt a Schyticis montibus exoriri; Mart. Cap. 6, 694, Isid. Orig. 13, 21, 8.*

¹⁰⁰ 19 mellékfolyó – vö. Arr. *Ind.* 4, 3–5, Megasthenés nyomán (17 mellékfolyó).

¹⁰¹ A már említettek – *Prinas* és *Cainnas* (Plin. 6, 64).

¹⁰² *Crenacca* – csak itt megnevezett, és nem azonosított mellékfolyó.

¹⁰³ *Eramnombovas* – vö. Arr. *Ind.* 4, 3 (*Erannobos*); a Gangesz jelentős mellékfolyója *Palimbothra*-nál (szanszkrit Pátaliputra; ma Patna).

¹⁰⁴ *Casuagus* – folyó Indiában; vö. Arr. *Ind.* 4, 3 (*Kossoanos*); ma valószínűleg Kausiki.

¹⁰⁵ Vö. Arr. *Ind.* 4, 3; Mela 3, 68: *multis fontibus; Solin. 52, 6: fontibus incertis.*

¹⁰⁶ 8 mérföld – 11,75 kilométer; vö. Solin. 52, 7; Mart. Cap. 6, 694. Strabónnál 30 *stadium* szerepel – 5,55 kilométer (Strab. 15, 1, 35); Arrianosnál 100 *stadium* 18,5 kilométer (Arr. *Ind.* 4, 7). Strabón is megjegyzi, hogy a folyó szélességének és mélységének a mértéke „a hihetlenséggel határos”.

dium,¹⁰⁷ a mélysége sehol sem kevesebb 20 *passus*nál.¹⁰⁸ A folyótól legtávolabb élő törzs a *gangaridiai calingeusok*,¹⁰⁹ királyi székhelyüket *Pertalisknak*¹¹⁰ hívják.

66. Királyuknak 60 000 fős gyalogság, 1000 fős lovasság és 700 elefánt áll rendelkezésére mindig harcra készen.¹¹¹ India békésebb népei igen különböző életmódot folytatnak: egyesek a földet művelik, mások katonáskodnak, ismét mások áruikat elszállítják, és idegen árukkal térnek vissza.¹¹² A legkiválóbbak és a leggazdagabbak irányítják az állami ügyeket, ítéletet hirdetnek, és a királyokat tanácsaikkal segítik. Az ötödik rend azokból a nagy tiszteltben tartott, és majdnem isteneknek tekintett emberekből áll, akik életüket a tudományoknak szentelik; ők mindig önkéntes halállal fejezik be életüket, máglyán elégetve magukat.¹¹³ Ezeken kívül van még egy réteg, amely félig vad és a legnehezebb munkát végzi: az elefántvadászatot és az elefántok megszelídítését. Ettől a munkától a fentebb említett rendek távol tartják magukat. Az elefántokkal szántanak, terheket szállítanak, és az állattenyésztésük is főként ebből áll; az elefántokat használják háborúikban és határaik védelmére; az állatokat erejük, koruk és nagyságuk alapján választják ki a háborúra.¹¹⁴

67. A Gangeszben van egy nagy sziget, ahol egyetlen nép él, a *modogalingeusok*.¹¹⁵ Utánuk találhatók a *modubeusok*, a *molindeusok*, az *ubereusok*,¹¹⁶ azonos nevű pompás városukkal, a *modresseusok*, a *praetusok*, az *calisseusok*,¹¹⁷ a *sasurusok*,¹¹⁸ a *passaleusok*,¹¹⁹ a *colebeusok*, az *orumcoleusok*,¹²⁰ az *abalusok* és a *thaluteusok*.¹²¹ Ez utóbbi törzs

¹⁰⁷ 100 *stadium* – 18,5 kilométer; vö. Strab. 15, 1, 35 (Megasthenés nyomán).

¹⁰⁸ 20 *passus* – 28,5 méter; vö. Strab. 15, 1, 35).

¹⁰⁹ *Gangaridiai calingeusok* – vö. Plin. 6, 64; Ptol. 7, 1, 81.

¹¹⁰ *Pertalis* – a *calingeusok* fővárosa; valószínűleg a mai Dhauri.

¹¹¹ Vö. Solin. 52, 8: *Gangarides extimus est Indiae populus, cuius rex equites mille, elephantos septingentos, peditum sexaginta milia in apparatu belli habet*; Diod. Sic. 17, 93, 2.

¹¹² A különböző életmód említése Megasthenésre vezethető vissza (FGrHist 715 F 19 a (Arr. Ind. 11–12) és b (Strab. 15, 1, 39–41). Vö. Solin. 52, 9: *Indorum quidam agros exercent, militiam plurimam, merces alii; optimi ditissimique res publicas curant, reddunt iudicia, adsident regibus*.

¹¹³ Vö. Mela 3, 65: *At ubi senectus aut morbus incessit, procul a ceteris abeunt mortemque in solitudine nihil anxii expectant. Prudentiores et quibus ars studiumque sapientiae contingit non expectant eam, sed ingerendo semet ignibus laeti et cum gloria arcessunt*; Plinius itt valószínűleg Melát követi. Az önkéntes halál legismertebb példája Kalanos, aki Nagy Sándor szeme láttára vetette tűzbe magát; vö. Strab. 15, 1, 4; 68; Diod. Sic. 17, 107; Curt. Ruf. 8, 9, 31: *Unum agreste et horridum genus est, quod sapientes vocant. Apud eos occupare fati diem pulchrum; et vivos se cremari iubent, quibus aut segnis aetas aut incommoda valetudo est*; Solin. 52, 9: *Quietum (Pliniusnál quintum) ibi eminentissimae sapientiae genus est vita repletos incensis rogis mortem accersere*.

¹¹⁴ Az elefántokhoz lásd Strab. 11, 1, 42; Arr. Ind. 13–14; Solin. 52, 11: *Qui ferociori sectae se dediderunt et silvestres agunt vitam, elephantos venantur, quibus perdomitis ad mansuetudinem aut arant aut vehuntur*.

¹¹⁵ *Modogalingeusok* – csak itt említett nép és sziget; valószínűleg a Gangesz-deltánál és attól dél-nyugatra lakó *calingeusok* egy része; vö. Plin. 6, 64.

¹¹⁶ *Modubeusok*, *molindeusok*, *ubereusok* – csak itt megnevezett törzsek. Városaik: *Mutiba*, *Pulinda*, *Sabara*, vö. André – Filliozat 1980, 97.

¹¹⁷ *Modresseusok*, *praetusok*, *calisseusok* – csak itt említett törzsek.

¹¹⁸ *Sasurusok* – csak itt megnevezett törzs; valószínűleg a Ptolemaios által említett *Saisadai* (Ptol. 7, 2, 15).

¹¹⁹ *Passaleusok* – csak itt említett törzs; valószínűleg azonos a Ptolemaios által megnevezett *Passadai* törzsszel (Ptol. 7, 2, 15).

¹²⁰ *Colebeusok*, *orumcoleusok* – csak itt megnevezett törzsek; utóbbi valószínűleg azonos a Ptolemaios által megnevezett *Korandakaloi* (*Korankaloi*) törzsszel (Ptol. 7, 2, 15).

királya 50 000 fő gyalogságból, 4000 fő lovasságból és 4000 elefántból álló sereg felett rendelkezik. Még hatalmasabb az *andareusok* törzse,¹²² igen sok falujuk, valamint 30, falakkal és tornyokkal megerősített városuk van, királyuknak 100 000 fős gyalogságot, 2000 fős lovasságot és 1000 elefántot biztosítanak. Aranyban igen gazdag a *dardeusok*¹²³ vidéke, a *seteusoké*¹²⁴ pedig ezüstben is.

68. De nemcsak az itt lakó népek, hanem India összes népei közül hatalomban és dicsőségben kiemelkednek a *prasiusok*,¹²⁵ akiknek a legnagyobb és leggazdagabb városuk *Palibothra*,¹²⁶ e név nyomán egyesek magát a népet is *palibothrusoknak* hívják,¹²⁷ sőt a Gangesz egész vidékén lakó népeket szintén így nevezik. Királyuk 600 000 gyalogosból, 30 000 lovasból és 9000 elefántból álló állandó hadsereget tart fenn, s ebből mérhetetlen gazdagságára lehet következtetni.

69. Tőlük beljebb élnek a *monaedesek* és a *suarusok*,¹²⁸ akiknek a területén található a *Maleus*-hegy, ahol az árnyék télen észak felé, nyáron dél felé esik, 6 hónaponta váltakozva.¹²⁹ *Baeton*¹³⁰ szerint a Nagymedve csillagkép ezen a területen csak egyszer látható egy évben, és akkor is csak két héten át; *Megasthenes*¹³¹ pedig azt állítja, hogy ez a jelenség India több részén is tapasztalható.¹³² A déli területet az indiaiak *Dramasának* nevezik. A *Iomanes* folyó¹³³ a *palibothrusok*¹³⁴ területén keresztül folyik a Gangeszbe, *Methora*¹³⁵ és *Chrysobora*¹³⁶ városa között.

¹²¹ *Abalusok* és a *thaluteusok* – csak itt említett törzsek; utóbbi valószínűleg azonos a Ptolemaios által megnevezett *Tiladai* törzsszel (Ptol. 7, 2, 15).

¹²² *Andareusok* – csak itt megnevezett törzs a *prasiusok* birodalmának határán; vö. Plin. 6, 68. Valószínűleg az Andhrák, akik a Kr. e. 1. század közepétől a Kr. u. 3. századig az Indiában lévő egyik legnagyobb birodalmat hozták létre.

¹²³ *Dardeusok* – a Darada törzs Dardistan területén; a mai Afganisztánban; a *dardeusok* gazdagságáról ír Megasthenés (FGrHist 715 F 23 a = Arr. *Ind.* 15, 4–7, und b = Strab. 15, 1, 44; *Derdai*), aki az aranyásó hangyákról azt említi, amit Hérodotos a *Kaspayrosba* (ma Multan) való indusokról (3, 102–105). Vö. Plin. 11, 111: *Aurum hae* (sc. *Indicae formicae*) *cavernis egerunt terra in regione septentrionalium Indorum qui Dardae vocantur*; Mela 3, 62, Aelian. 16, 15.

¹²⁴ *Seteusok* – a törzs nem határozható meg biztosan, talán a Swat-völgy lakói (Ptol. 7, 1, 42).

¹²⁵ *Prasiusok* – Elő-India régi népe, amely Nagy Sándor idejében nagy hatalommal rendelkezett; vö. Strab. 15, 1, 36; Arr. *Ind.* 10, 5–7; Solin. 52, 12: *Prasia gens validissima. Palibothram urbem incolunt, unde quidam gentem ipsam palibothros nominaverunt. Quorum rex sexcenta milia peditem, equitum triginta milia, elephantorum octo milia omnibus diebus ad stipendium vocat.* Plinius idejében az *andareusok* (Andhrák) leigázták.

¹²⁶ *Palibothra* – ma Patna; vö. Plin. 6, 67.

¹²⁷ Vö. Strabón és Mela 3, 7.

¹²⁸ *Monaedesek*, *suarusok* – csak itt említett, nem azonosított törzsek; vö. Plin. 6, 94).

¹²⁹ Az adatok csak az Egeenlítőnél elhelyezkedő hegyre vonatkozhatnak, amely azonban Indián nem megy keresztül; vö. Plin. 2, 184; André – Filliozat 1980, 99.

¹³⁰ *Baeton* – FgrHist 119 F 4; vö. Plin. 6, 61; Solin. 52, 13. *Septentriones in eo tractu in anno semel nec ultra quindecim dies parent, sicut auctor est Baeton, qui perhibet hoc in plurimis Indiae locis evenire.*

¹³¹ *Megasthenes* – FgrHist 715 F 7 b; vö. Plin. 6, 58.

¹³² *Baeton* és *Megasthenes* adatai a déli félteke területeire helyesek, Indiára nem érvényesek; vö. Plin. 2, 185. Az adatok hajósok félreértett információin nyugodhattak (hasonlóképpen Plin. 6, 87).

¹³³ *Iomanes* – vö. Plin. 6, 63.

¹³⁴ Vö. Plin. 6, 63.

70. A Gangesztől délre fekvő területek lakosainak a bőrért a nap sötét színűre festi, de mégsem annyira feketék, mint az etiópiaiak;¹³⁷ minél inkább közeledünk az Indushoz, annál sötétebb színűek az emberek. Az Indus a *prasius* nép határa, hegyes vidékein a *pygmeusok*¹³⁸ élnek. *Artemidorus*¹³⁹ a két folyó távolságát 2100 mérföldben¹⁴⁰ adja meg.

6, 23, 71. Az Indus folyó,¹⁴¹ amelynek az ott lakók a *Sindus* nevet adták, a *Caucasus*-hegy *Paropanisus*nak¹⁴² nevezett gerincén ered, keleti irányban folyik, és tizenkilenc folyó ömlik bele.¹⁴³ Közülük a legismertebb a *Hydaspes*,¹⁴⁴ (amelyik négy másik folyót is hoz magával), a *Cantaba*,¹⁴⁵ (amely hármat sodor), a magában is hajózható *Acesinus*¹⁴⁶ és a *Hypasis*.¹⁴⁷ A folyóvíz szokatlanul nyugodt folyása miatt azonban az Indus sehol sem szélesebb 50 *stadium*nál,¹⁴⁸ vagy mélyebb 15 *passus*nál,¹⁴⁹ és egy igen nagy szigetet hoz létre, amelyet *Prasiane*nek¹⁵⁰ hívnak, és egy másik kisebbet is, amely neve *Patale*.¹⁵¹

72. Maga a folyó a legmértéktartóbb szerzők szerint is 1240 mérföld¹⁵² hosszán hajózható, és miután a nap járását követi nyugatra, az óceánba ömlik. Meg fogom adni a partvonal hosszát a folyó torkolatáig, ahogy én tudom, szakaszokra osztva, bár egyik beszámoló

¹³⁵ *Methora* – Arrianos szerint a *surasenaesusok* törzse (Arr. *Ind.* 8, 5); vö. Ptol. 7, 1, 50 (*Modura*); ma Mathura. A *Iomanes* Gangesz torkolata valójában 500 kilométerre délkeleti irányba található ettől a várostól; vö. Plin. 6, 63.

¹³⁶ *Chrysobora* – nem lokalizált város; vö. Arr. *Ind.* 8, 5 (*Kleisobora*).

¹³⁷ Vö. Solin. 52, 14: *Indo flumini proximantes versa ad meridiem plaga ultra alios torrentur calore; denique vim sideris prodit hominum color*; Mart. Cap. 6, 695; Strab. 2, 3, 7; 15, 1, 3; Arr. *20Ind.* 6, 9.

¹³⁸ *Pygmeusok* – gör. „csak ököl nagyságú” emberek; Plinius Aristotelést idézi 7, 27 alatt, hasonlóképpen Isid. *Orig.* 11, 3, 7 és 26; vö. Ktésias FGrHist 688 F 45 (21; Photios alapján); Strab. 2, 1, 9; Gell. 9, 4, 10; Solin. 52, 15: *montana Pygmaei tenent*.

¹³⁹ Vö. Plin. 6, 36.

¹⁴⁰ 2100 mérföld – 3108 kilométer. A tényleges távolság 500 kilométer. André – Filliozat jegyzetében helytelenül 210 mérföld – 310 kilométer szerepel (André – Filliozat 1980, 101).

¹⁴¹ Indus – vö. Plin. 6, 48; (ind.: *Sindos*); vö. Ptol. 7, 1, 2: *Sinthos*; Mela 3, 69: *Indus ex monte Paropanisio exortus*.

¹⁴² *Caucasus, Paropanisus* – vö. Plin. 6, 14; 48; a mai Hindukush részei.

¹⁴³ 19 mellékfolyó – mint a Gangesznél; vö. Plin. 6, 65. Strabón 15 mellékfolyót ad meg (15, 1, 32); Arrianos összesen 15 mellékfolyót említ (Arr. *Ind.* 4, 8–12).

¹⁴⁴ *Hydaspes* – vö. Plin. 6, 62. Arrianos csak egy mellékfolyót említ, a *Sinarost* (Arr. *Ind.* 4, 9).

¹⁴⁵ *Cantaba* – csak itt megnevezett folyó; valószínűleg a Ptolemaiosnál Indus mellékfolyójaként említett *Sandabal* (Ptol. 7, 1, 26).

¹⁴⁶ *Acesinus* – az Indus baloldali mellékfolyója; vö. Plin. 37, 200; Diod. Sic. 2, 37. Plinius 12, 23 és 16, 162 alatt *Acesines* nevet használ, ezeken a helyeken valószínűleg más forrást, talán Theophrastost használja; vö. Arr. *Ind.* 4, 10; ma Chenab/Canab.

¹⁴⁷ *Hypasis* – vö. Plin. 6, 62.

¹⁴⁸ 50 *stadium* – 9,25 kilométer.

¹⁴⁹ 15 *passus* – 22 méter. Az Indus csekély szélességét és mélységét Strabón is megerősíti (Strab. 15, 1, 32); Ktésias nagyobb számait (FGrHist 688 F 45, 1; Photios alapján) Arrianos megkérdőjelezi (*Anab.* 5, 4, 2).

¹⁵⁰ *Prasiane* – a *prasiusok* csak itt említett szigete; vö. Plin. 6, 68.

¹⁵¹ *Patale* – sziget és azonos nevű kikötőváros az Indus torkolatánál; valószínűleg a mai Hyderabadnál.

¹⁵² 1240 mérföld – 1835,25 kilométer; Arrianos 13 000 *stadiumot*, azaz 2405 kilométert ad meg az Indus hosszaként (Arr. *Ind.* 3, 2). Az Indus valós hossza 2900 kilométer.

sem egyezik meg a másikkal. A Gangesz torkolatától a *Calingon* hegyfokig¹⁵³ és *Dandaguda* városáig¹⁵⁴ 625 mérföld,¹⁵⁵ *Tropináig*¹⁵⁶ 1225 mérföld,¹⁵⁷ a *Perimula* hegyfokig,¹⁵⁸ ahol India leghíresebb vásárhelye van, 750 mérföld,¹⁵⁹ a szigeten található *Patala* városáig¹⁶⁰ pedig, amelyet föntebb már említettünk, 620 mérföld.¹⁶¹

73. Az Indus és az *Iomanes*¹⁶² között élnek a *caesusok* hegyi törzsei, az erdőlakó *caetribonusok*, azután a *megalleusok*, (akiknek a királya 500 elefánt és bizonytalan számú gyalogság valamint lovasság felett rendelkezik), a *chryseusok*, a *parasangeusok* és az *asmagusok*,¹⁶³ akiknek a területe hemzseg a vad tigrisektől, és akik 30 000 gyalogost, 300 elefántot és 800 fős lovasságot fegyvereztek fel. Ezeket a népeket az Indus, hegykoszorúk és sivatagok határolják. A pusztaságok után 625 mérföld¹⁶⁴ távolságra vannak a *darusok*, a *sureusok*,¹⁶⁵ és azután 187 mérföld¹⁶⁶ kiterjedésű sivatag található. Ezeket a helyeket általában homok veszi körül, éppen úgy, ahogyan a szigetet körülveszi a tenger.

74. Ezen sivatagok után találhatók a *malthaecureusok*,¹⁶⁷ a *singeusok*, a *maroeusok*, a *rarungeusok* és a *morunusok*.¹⁶⁸ E népek lakják azokat a hegyeket, amelyek összefüggő vonulattal nyúlnak az óceán partjáig. Lakóik szabadok, királyaik nincsenek,¹⁶⁹ és hatalmuk alatt tartják a hegyvidék alacsonyabban fekvő részeit sok várossal együtt. Ezután találjuk a *nareusok* népét,¹⁷⁰ akiket az indiaiak legmagasabb hegye, a *Capitalia*¹⁷¹ vesz körül. E hegy másik oldalának lakói arany- és ezüstbányákat művelnek.

75. Ezek után az *orateusok*¹⁷² találhatók, akiknek a királya csak tíz elefántot birtokol, de nagy erejű a gyalogsága, azután a *suarattarateusok*,¹⁷³ akiknek, bár király vezetése alatt

¹⁵³ *Calingon* hegyfok – vö. Plin. 6, 64. Ptolemaios (7, 11, 1) tévesen az *ákrón Kalligikon* másik nevéként *Kóru ákrón*-t adja meg, mint Plinius 6, 86: *promunturium Coliacum*.

¹⁵⁴ *Dandaguda* – csak itt megnevezett város; nem azonosított.

¹⁵⁵ 625 mérföld – 925 kilométer.

¹⁵⁶ *Tropina* – csak itt említett kikötőhely India partján; nem azonosított.

¹⁵⁷ 1225 mérföld – 1813 kilométer.

¹⁵⁸ *Perimula* hegyfok – vö. Plin. 9, 106 (ott: gyöngyökben gazdag); Aelian. 15, 8 (ott: egy város neve). Plinius távolságadatai nem felelnek meg a Ptolemaios által megnevezett délkelet-ázsiai *Perimula* elhelyezkedésének (Ptol. 7, 2, 5).

¹⁵⁹ 750 mérföld – 1110 kilométer.

¹⁶⁰ *Patala* – vö. Plin. 6, 71.

¹⁶¹ 620 mérföld – 276,75 kilométer.

¹⁶² *Iomanes* – vö. Plin. 6, 63.

¹⁶³ *Caesusok*, *caetribonusok*, *megalleusok*, *chryseusok*, *parasangeusok*, *asmagusok* – csak itt említett törzsek.

¹⁶⁴ 625 mérföld – 925 kilométer.

¹⁶⁵ *Darusok*, *sureusok* – csak itt megnevezett törzsek.

¹⁶⁶ 187 mérföld – 276,75 kilométer.

¹⁶⁷ *Malthaecureusok* – csak itt megnevezett törzs Indiában; valószínűleg azonosítható a Ktésias FG rHist 688 F 57, 7 alatt említett *Martichoreusok*kal.

¹⁶⁸ *Singeusok*, *maroeusok*, *rarungeusok*, *morunusok* – csak itt említett törzsek.

¹⁶⁹ Vö. Solin. 52, 15: *At hi quibus est vicinus Oceanus sine regibus degunt*; Mart. Cap. 6, 695: *et qui confines Oceano sine regibus degunt*.

¹⁷⁰ *Nareusok* – csak itt megnevezett törzs.

¹⁷¹ *Capitalia* – csak itt említett magaslat; valószínűleg a mai Araval(l)i.

¹⁷² *Orateusok* – csak itt és Plin. 31, 17 alatt említett törzs; nem azonosítható a Plin. 6, 95 alatt megnevezett, nem indiai oritiai *ichthyophagusok*kal; vö. Arr. *Ind.* 21, 8; 22, 10.

¹⁷³ *Suarattarateusok* – indiai törzs; vö. Ptol. 7, 1, 3 (*Systra*).

állnak, elefántjaik nincsenek, inkább a lovasságukra és a gyalogságukra bízzák magukat; az *odonbaeoreusok*, a *sarabastreusok*,¹⁷⁴ szép városuk *Thorax*, amelyet mocsaras árkokkal erősítettek meg. Itt emberi húsrá éhes krokodilok teszik lehetetlenné a bejárást, úgyhogy csak egy hídon lehet átjutni. Egy másik városról is elismeréssel beszélnek országukban, a piacáról híres *Automuláról*,¹⁷⁵ amely öt folyó találkozásánál, a parton található. Királyuk 1600 elefánt, 150 000 gyalogos és 5000 lovas fölött rendelkezik. A *charmeusok*¹⁷⁶ királya szegényebb, 60 elefántja és csak kevés más jellegű hadereje van.

76. Az ezekhez legközelebbi nép a *pandeusok*,¹⁷⁷ Indiában egyedül felettük uralkodnak királynők. Azt mondják, hogy *Herculesnek* csak egy leánya született, így ez kedvesebb volt számára a többi gyermeknél, s ezért királysággal tüntette ki. Utódai, akik tőle származtatják magukat, háromszáz város fölött uralkodnak, és egy 150 000 fő gyalogusból és 500 elefántból álló seregük van. A háromszáz város után található még a *derangeusok*, *posingeusok*, *buteusok*, *gogareusok*, *umbreusok*, *nereusok*, *brangosusok*, *nobundeusok*, *locondeusok*, *neseusok*, *palatiteusok*, *salobriaseusok*,¹⁷⁸ és az *orostrousok*,¹⁷⁹ ez az utolsó nép, mely *Patala*¹⁸⁰ szigetével szomszédos; ennek a legvégső pontjától a Kaszpi-kapuig¹⁸¹ a távolság állítólag 1925 mérföld.¹⁸²

77. Ezután az Indusnál élő törzsek a következők (felsorolásunk a folyásnak felfelé halad): a *mathosok*, *bolingeusok*,¹⁸³ *gallitalutusok*, *dimurusok*, *megarusok*, *ardabeusok*, *meseusok*,¹⁸⁴ *abisarusok*¹⁸⁵ és a *sileusok*,¹⁸⁶ azután 250 mérföld¹⁸⁷ sivatag következik, s miután átkeltünk rajta, az *organageusok*, *aborteusok* és a *brasurteusok* élnek, és közvetlenül ezek mellett egy lakatlan terület található, mely kiterjedésében hasonló az előzőhöz. Azután a *sorofageusok*, *arbeusok*, *marogomatreusok*, *umbriteusok* és a tizenkét törzset egyesítő *ceusok* élnek, mindegyiküknek két-két városa van. Az *asinusok*¹⁸⁸ három város lakói; fő-

¹⁷⁴ *Odonbeoresek*, *sarabastreusok* – csak itt említett indiai törzsek.

¹⁷⁵ *Thorax*, *Automula* – csak itt megnevezett városok; nem lokalizálhatók.

¹⁷⁶ *Charmeusok* – csak itt említett indiai törzs.

¹⁷⁷ *Pandeusok* – Plinius a 7, 28 alatt a *pandeusok* hosszú életét említi; vö. Ptol. 7, 1, 46 (*Pandouoi*); Solin. 52, 15: *Pandaea gens a feminis regitur, cui reginam primam adsignant Herculis filiam*; Mart. Cap. 6, 695: *Pandaeam gentem feminae tenent, cui prior regina Herculis filia*; Arr. Ind. 8, 6–7. Arrianos szerint *Pandaia* a lány neve, serege 500 elefántból, 4000 lovasból és 130 000 gyalogusból áll.

¹⁷⁸ *Derangeusok*, *posingeusok*, *buteusok*, *gogareusok*, *umbreusok*, *nereusok*, *brangosusok*, *nobundeusok*, *locondeusok*, *neseusok*, *palatiteusok*, *salobriaseusok* – csak itt említett indiai törzsek.

¹⁷⁹ *Orostrousok* – csak itt megnevezett törzs; valószínűleg a Ptolemaios által említett *Syrastra* (ma Surat) lakói (Ptol. 7, 1, 3).

¹⁸⁰ *Patala* – vö. Plin. 6, 71.

¹⁸¹ Kaszpi-kapu – vö. Plin. 6, 40.

¹⁸² 1925 mérföld – 2849 kilométer.

¹⁸³ *Mathosok*, *bolingeusok* – csak itt megnevezett törzsek; Ptolemaios egy másik területre helyezi a *Bolingt* törzset (Ptol. 7, 1, 69).

¹⁸⁴ *Gallitalutusok*, *dimurusok*, *megarusok*, *ardabeusok*, *meseusok* – csak itt említett törzsek.

¹⁸⁵ *Abisarusok* – csak itt megnevezett törzs; valószínűleg azonos a Plin. 6, 64 alatti *isareusokkal*. Arrianos *Abissareis* törzset ismer az Indusba folyó, *Soanos* nevű mellékfolyónál (Arr. Ind. 4, 12); Strabón az Indus és a Hydaspés közé helyezi őket (Strab. 15, 1, 28).

¹⁸⁶ *Sileusok* – csak itt megnevezett törzs.

¹⁸⁷ 250 mérföld – 370 kilométer.

¹⁸⁸ *Organageusok*, *aborteusok*, *brasurteusok*, *sorofageusok*, *arbeusok*, *marogomatreusok*, *umbriteusok*, *ceusok*, *asinusok* – csak itt megnevezett törzsek.

városuk *Bucephala*,¹⁸⁹ melyet Nagy Sándor király alapított, hogy azonos nevű harci lovának itt legyen a temetkezési helye.

78. Ezután hegyi törzsek élnek a *Caucasus*¹⁹⁰ lábánál, a *sosaeadeusok* és a *sondreusok*.¹⁹¹ Átkelve az Induson és követve azt folyásirányban a *samarabieusok*, *sambraceusok*, *bisambriteusok*, *orsusok* és *andisenusok* törzse¹⁹² található, és a *taxileusok*¹⁹³ híres városukkal. Ettől fogva az egész vidék, amely az *Amenda*¹⁹⁴ nevet viseli, egy síkságot alkot, ahol négy törzs lakik, a *peucoliteusok*,¹⁹⁵ *arsagaliteusok*, *gereteusok* és az *assousok*.¹⁹⁶ Valójában a szerzők nagy része nem az Indus folyamat tekinti nyugati határnak, hanem hozzátesz még négy *satrapiát*,¹⁹⁷ *Gedrosia*, *Arachosia*, *Aria* és *Paropanisadae* területét a *Cophes* folyóval,¹⁹⁸ mint szélső határral. Mások azonban azt állítják, hogy mindez az *ariusok*-hoz tartozik.

79. A többség Indiához kapcsolja *Nysa* városát¹⁹⁹ és a *Liber Pater*nek szentelt *Merus*-hegyet²⁰⁰ is. (Ez az a hely, ahonnan *Liber Pater Iuppiter* combjából való születésének mítosza származik.) Ezenkívül ide értik még az *aspaganus* törzs²⁰¹ területét is, ahol szőlő, bábérfa, puszpáng és Görögország minden gyümölcse megterem. Ami az említésre méltó és szinte mesés sajtóságokat illeti, melyeket a föld termékenységéről és különbözőről, a fajajtákról vagy vadállatokról, madarokról és más állatokról mondanak, mindegyiket a maga helyén fogjuk megemlíteni művünk további részében.²⁰² Ez vonatkozik a négy *satrapiára* is, hogy gyorsabban elérkezzünk *Taprobane* szigetéhez.²⁰³

¹⁸⁹ *Bucephala* – Nagy Sándor által Kr. e. 326-ban alapított, kedvenc lova (*Bukephalos*) után elnevezett város a *Hydaspesnél*; vö. Diod. Sic. 17, 95, 5; Strab. 15, 1, 29; Curt. Ruf. 9, 3, 23; Arr. *Anab.* 5, 29, 5; ma valószínűleg Jalapur.

¹⁹⁰ *Caucasus* – vö. Plin. 6, 14.

¹⁹¹ *Sosaeadeusok*, *sondreusok* – csak itt említett törzsek.

¹⁹² *Samarabieusok*, *sambraceusok*, *bisambriteusok*, *orsusok*, *andisenusok* – csak itt megnevezett törzsek.

¹⁹³ *Taxileusok* – *Taxila* lakói; vö. Plin. 6, 62.

¹⁹⁴ *Amenda* – csak itt megjelölt terület neve az Indus középső részén.

¹⁹⁵ *Peucoliteusok* – vö. Plin. 6, 62.

¹⁹⁶ *Arsagaliteusok*, *gereteusok*, *assousok* – csak itt említett törzsek.

¹⁹⁷ Négy *satrapia* – vö. Plin. 6, 92–95.

¹⁹⁸ *Cophes* – vö. Plin. 6, 62.

¹⁹⁹ *Nysa* – Strabón 15, 1, 8 alapján *Dionysos* isten alapítása, biztosan nem azonosítható; vö. Arr. *Ind.* 2, 5; Mela 3, 66: *Urbium ... Nysa est clarissima et maxima, montium Meros Iovi sacer. Famam hinc praecipuam habent; in illa genitum, in huius specu Liberum arbitrantur esse nutritum, unde Graecis auctoribus ut femori Iovis insitum dicerent aut materia ingressit aut error*; Solin. 52, 16: *Et Nysa urbs regioni isti datur, mons etiam Iovi sacer, Meros nomine, in cuius specu nutritum Liberum patrem veteres Indi adfirmant; ex cuius vocabuli argumento lascivienti famae creditur Liberum femine natum*; Mart. Cap. 6, 695; Curt. Ruf. 8, 10, 11–12.

²⁰⁰ *Merus*-hegy – (gör. comb); *Dionysos* istennek szentelt hegy Indiában. Valószínűleg a szanszkrit *Méru* névből.

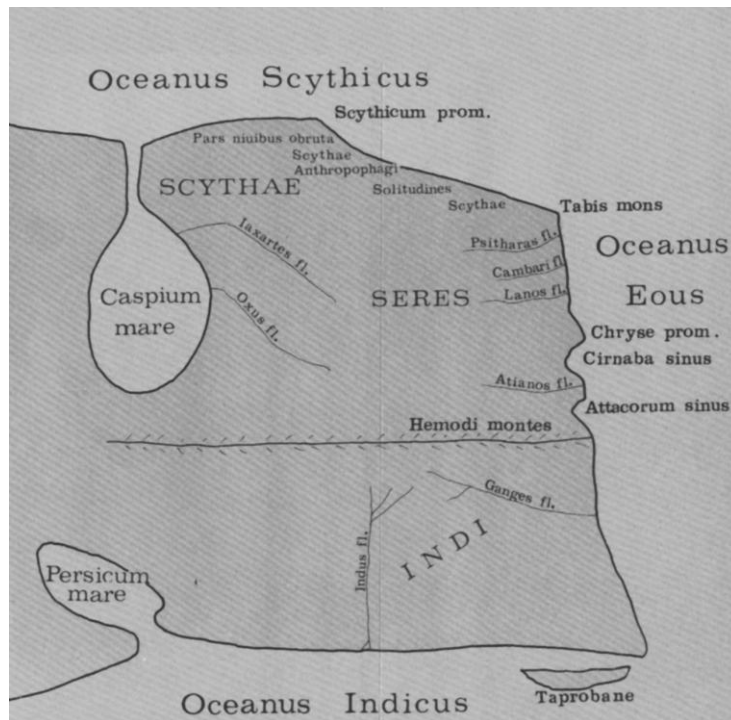
²⁰¹ *Aspaganus* – csak itt megnevezett törzs. Több forrásban az *astacanus* név fordul elő; Strab. 15, 1, 27; Arr. *Ind.* 1, 1; Solin. 52, 24: *Astacorum gens laureis viret silvis, lucis buxeis; vitium vero et arborum universarum, quibus Graecia dulcis est, proventibus copiosissima*.

²⁰² Plinius 7–32. könyvei.

²⁰³ Plin. 6, 81–91.

80. De előtte van még számos sziget. *Patale* szigete,²⁰⁴ amint azt az Indus torkolatánál jeleztük már, háromszög alakú és 220 mérföld széles.²⁰⁵ Az Indus torkolatán túl található *Chryse* és *Argyre*;²⁰⁶ ezek a szigetek véleményem szerint bányákban gazdagok, mert nehezen tudom elhinni más szerzők állítását, hogy ott a föld aranyból és ezüsből van. Tőlük 20 mérföldre²⁰⁷ fekszik *Crocala* szigete,²⁰⁸ 12 mérföldre²⁰⁹ attól *Bibaga*,²¹⁰ tele osztrigával és kagylóval, aztán *Coralliba*,²¹¹ 8 mérföldre²¹² az előzőtől, és található még ott sok másik sziget is, amelyeknek még nevük sincs.

Fordította: SZÉKELY MELINDA

²⁰⁴ *Patale* – vö. Plin. 6, 71, vagy *Patala* (Plin. 6, 72); vö. Arr. *Ind.* 2, 6; Mela 3, 71: *et inter ipsa ostia (sc. Indi) Patalene regio, ob aestus intolerabilis alicubi cultoribus egens.*

²⁰⁵ 220 mérföld – 325,5 kilométer; vö. Strab. 15, 1, 33: 1000 *stadium*; Nearkhos 800, Onésikritos 2000 *stadium*-ot ad meg (333–370 kilométer).

²⁰⁶ *Chryse*, *Argyre* – gör. Arany-, Ezüst-sziget; *Chryséhez* lásd Plin. 6, 54; Mela *Argyrét* az Indus torkolatvidékéhez helyezi (Mela 3, 70); vö. Solin. 52, 17: *Extra Indi ostium sunt insulae duae Chryse et Argyre adeo fecundae copia metallorum ut plerique eas aurea sola habere prodiderint et argentea*; Curt. Ruf. 10, 1, 10–11. *insulam ostio amnis subiectam auro abundare.*

²⁰⁷ 20 mérföld – 29,5 kilométer.

²⁰⁸ *Crocala* – vö. Arr. *Ind.* 21, 7–8.

²⁰⁹ 12 mérföld – 17,75 kilométer.

²¹⁰ *Bibaga* – vö. Arr. *Ind.* 21, 11 (*Bibakta*), Nearkhos nyomán; ma Baba.

²¹¹ *Coralliba* – csak itt említett szigetcsoport; nem azonosított.

²¹² 8 mérföld – 11,75 kilométer.